

12. ELS DETERMINANTS. L'ARTÍCUL

12.1. CONCEPTES BÀSICS: ELS ESPECIFICADORS

Els especificadors són els elements del sintagma nominal que permeten actualisar el substantiu, concretant-lo en una expressió dotada de referència en una situació determinada. La funció especificadora és duta a terme per dos classes gramaticals que la gramàtica tradicional engloba baix el nom d'adjectius determinatius: els quantificadors i els determinants.

i. Els quantificadors establixen la mida o extensió del sintagma nominal i s'agrupen en dos grans classes:

- els numerals: *La gata ha tengut **huit** gatets.*
- els indefinits: *En la manifestació participaren **molts** jóvens.*

En el primer eixemple el quantificador numeral **huit** delimita de manera exacta l'extensió del substantiu *gatets* i, encara que no permet identificar quins gatets són, a l'establir la seua extensió està, en cert sentit, concretant-los, és dir, actualisant-los. En el segon eixemple l'indefinit **molts** delimita l'extensió de *jóvens*, per més que de manera manco precisa.

ii. Els determinants o actualisadors propis concreten el substantiu, associant-lo a una referent en una situació determinada. Són:

- els articles: *Menja't **les** fraules ya o es llançaran a perdre.*
- els possessius: ***Mon** germà estudia en l'Universitat de València.*
- els demostratius: ***Eixos** poals els comprí ahir en la botiga del cantó.*

En els eixemples anteriors l'article **les**, el possessiu **mon** i el demostratiu **eixos** vinculen els substantius que acompanyen a uns referents concrets i identificables, de manera que l'oyent sap, respectivament, quines fraules ha de menjar, quin germà estudia en l'Universitat de València, i quins són els nous poals.

Els determinants concorden en gènere i número en el substantiu que especifiquen: a l'actualisar el substantiu, assignant-li un referent o referents determinats, els determinants imponen el seu número (singular o plural) al substantiu, al mateix temps que reben d'ell el gènere. En *Eixos poals els comprí ahir en la botiga* el substantiu *poals* va en plural perquè el determinant plural *eixos* senyala que l'emissor ne compra més d'u, mentres que *eixos* va en masculí perquè *poals* té gènere masculí.

iii. Ademés, els relatius i els interrogatius-exclamatius poden realitzar una funció pròxima a l'especificadora dels adjectius determinatius (*¿Quin llibre vols?; ¡Quin llibre més interessant!*). No obstant, la seua funció primordial no consistix pròpiament en especificar el substantiu, sino en representar els elements comunicatius de l'acte de parla, motiu pel qual no pertanyen als determinants, sino que constitueixen un grup autònom a banda (vore capítul 17).

12.2. FUNCIO ESPECIFICATIVA I FUNCIO PRONOMINAL

A excepció de l'article, totes les demás categories que actuen com a especificadors poden actuar també com a núcleu del sintagma nominal, és dir, que poden actuar com a **pronoms**:¹¹⁸

	<i>FUNCIO ESPECIFICADORA</i>	<i>FUNCIO PRONOMINAL</i>
Demostratius	<i>Dona'm eixa llima.</i>	<i>Dona'm eixa.</i>
Possessius	<i>El nostre llinage és d'orige estranger.</i>	<i>El nostre és d'orige estranger.</i>
Indefinits	<i>Se cremaren alguns boscs.</i>	<i>Se'n cremaren alguns.</i>
Numerals	<i>Li han tocat huit millons.</i>	<i>Li n'han tocat huit.</i>
Relatius- Interrogatius- Exclamatius	<i>¿Quina brusa t'estimes més?</i>	<i>¿Quina t'estimes més?</i>

Aixina, podem distinguir les següents classes de pronoms:

- Els pronoms personals: *Yo puc vindre.*

¹¹⁸ En sentit estricta resulta més apropiat parlar de funció sintàctica pronominal que d'una categoria gramatical pronominal que agrupe a elements tan diferents com demostratius, possessius, indefinits, numerals, relatius, interrogatius i exclamatius, además dels personals. Pareix més coherent, per eixemple, englobar el pronom demostratiu *eixa* de *Dona'm eixa* junt al determinant demostratiu de *Dona'm eixa llima*, precisant que en el primer cas fa una funció especificadora i en el segon, nuclear, que no agrupar baix la mateixa categoria de pronom al demostratiu *eixa* i al numeral *huit* o al personal *yo*.

No obstant, per raons didàctiques, i d'acort en la tradició gramatical valenciana i romànica, mantindrem la consideració dels pronoms com a categoria gramatical unitària. Aixina i tot, tractarem cada classe de pronom en relació en la classe de determinant corresponent, i dedicarem el capítul del pronom exclusivament als personals (forts i dèbils), els quals, además de ser els prototípics, no troben correspondència en ninguna classe determinant paralela.

- Els demostratius: *Este m'agrada més.*
- Els possessius: *Dus les teues.*
- Els indefinits: *Algú ha agranat la porta del colege.*
- Els numerals: *Ne vullc **xixanta**.*
- Els interrogatius i exclamatius: *¿Quànts han fet l'eixercici?*
- Els relatius: *Tria **la que** vullgues.*

12.3. L'ARTÍCUL: CONCEPTE BÀSIC

Tradicionalment se considera que els articles són actualisadors semànticament buits que precedixen a substantius o categories substantivades, i que presenten dos funcions bàsiques:

- a) **Identificadora - classificadora** del substantiu al qual acompanyen. Comparem els diferents matisos actualisadors que aporten la presència dels articles *els* i *uns*, o bé l'absència d'article (vore epígraf 12.4.2):

*He vist **els** gossos*

*He vist **uns** gossos*

He vist gossos.

- b) **Transpositora**, quan la seua presència es dona junt a adjectius, adverbis, sintagmes, oracions... i fa que estos actuen sintàcticament com un substantiu. Quan esta funció té lloc, se combina en l'identificadora – classificadora pròpia de cada forma:

El bo, el lleig i el roïn

De l'ahir al demà

La de dalt / Una de dalt

El que vullc / La que vullc / Lo que vullc.

El que tu saps / La que tu saps / Lo que tu saps.

Un destarifat com ell no mereix tanta atenció.

*No em dones **un** no per resposta.*

Usualment els articles valencians se classifiquen en quatre categories: definit, indefinit, neutre i personal, a les quals se li suma una quinta categoria merament formal: les formes contractes de l'article determinat.

Esta classificació és contestada per no pocs gramàtics moderns, tant en la nomenclatura com en la pròpia consideració d'algunes d'estes formes com a “verdaders” artícles. No obstant, per tractar-se d'una obra fonamentalment didàctica i normativa, en esta gramàtica s'ha optat per mantindre la classificació tradicional.

D'esta manera, les formes dels artícles en valencià són les següents:

	<i>Singular</i>		<i>Plural</i>	
	<i>Masculí</i>	<i>Femení</i>	<i>Masculí</i>	<i>Femení</i>
Definit	<i>el / lo / l'</i>	<i>la / l'</i>	<i>els / los</i>	<i>les</i>
Formes contractes de l'article definit	<i>a + el > al</i> <i>de + el > del</i> <i>per + el > pel</i> <i>ca + el > cal</i>	-	<i>a + els > als</i> <i>de + els > dels</i> <i>per + els > pels</i> <i>ca + els > cals</i>	-
Indefinit	<i>un</i>	<i>una</i>	<i>uns</i>	<i>unes</i>
Neutre	<i>lo</i>			
Personals ¹¹⁹	<i>En / N'</i>	<i>Na / N'</i>	-	-

12.4. L'ARTÍCUL DEFINIT I L'ARTÍCUL INDEFINIT

12.4.1 Forma

Tant l'article definit *el/lo, la, els/los, les* com l'indefinit *un, una, uns, unes* concorden en gènere i número en el núcleu substantiu:

L'home

La dona

Uns hòmens

Unes dònes

Mentres que l'article definit és una partícula àtona, l'indefinit és tònic i, per tant, presenta un accent prosòdic propi: *la mare* [lamáre], pero *una mare* [úna máre]. El caràcter tònic de l'article indefinit queda de manifest comparant seqüències com *Necessitem unió* [unió] / *Necessitem un ió* [ún ió].

¹¹⁹ Existixen també les formes *Don / Donya* i *So*, de caràcter popular.

La forma de l'artícul definit mostra, en funció del context fònic i dels usos dialectals, certes variacions, producte de l'evolució de l'idioma a través dels sigles:

i. Formes apostrofades de l'artícul definit. Generalment, tant l'artícul masculí *el/lo* com el femení *la* prenen la forma apostrofada *l'* davant de qualsevol paraula escomençada per vocal o hac muda:¹²⁰

la + hora > l' hora

el/lo + objecte > l' objecte

el/lo + èxit > l' èxit

la + eixida > l' eixida

la + unió > l' unió

el/lo + univers > l' univers

ii. Formes contractes de l'artícul definit. L'artícul definit masculí presenta una forma contracta si va darrere de les preposicions *a*, *de* i *per*:

a + el gat = al gat

a + els gats = als gats

de + el gat = del gat

de + els gats = dels gats

per + el gat = pel gat

*per + els gats = pels gats*¹²¹

No obstant, en el cas del singular, si la paraula que acompanya a l'artícul escomença per vocal, l'apostrofació de l'artícul contra dita paraula té preferència sobre la contracció en la preposició:

a + l'atre = a l'atre (i no **al atre*)

de + l'atre = de l'atre (i no **del atre*)

¹²⁰ Poden vore's les regles d'apostrofació completament desenrollades (incloent certes excepcions) en el capítol 5 d'esta gramàtica.

¹²¹ A voltes en la llengua coloquial no es practica esta contracció de manera sistemàtica: *per el gat*, *per els gats*. Estos usos han d'evitar-se en àmbits de major formalitat.

per + l'atre = per l'atre (i no **pel atre*)

També es practica una contracció en *ca*, forma apocopada coloquial de *casa* de:

casa del Rallat > ca + el Rallat > cal Rallat

casa dels pares > ca + els pares > cals pares

Recordem que en el cas de les preposicions compostes (*per a, fins a, des de...*), el funcionament de les formes contractes és exactament el mateix:

per a + els chiquets = per als chiquets

des de + el principi = des del principi

cap a + el nord = cap al nord

fins a + el moment = fins al moment

Pero:

per a + l'home = per a l'home

des de + l'antiguetat = des de l'antiguetat

cap a + l'esquerra = cap a l'esquerra

fins a + l'atra = fins a l'atra

iii. Formes clàssiques de l'artícul masculí. En la llengua clàssica, les formes usades majoritàriament per a l'artícul definit masculí eren *lo, los* (hui conegudes, per eixe motiu, com a “formes clàssiques” de l'artícul) junt a les formes elidides *l, ls* i, posteriorment, les formes *el, els*, sorgides per evolució de dites formes elidides.¹²²

¹²² Encara que alguns autors sostenen que *el, els* devien d'existir ja des dels primers moments de l'idioma (derivats del demostratiu llatí *ille*), en la llengua escrita més arcaica la forma de l'artícul definit masculí (derivada de la forma neutra del mateix demostratiu, *illud*) era *lo* per al singular i *los* per al plural: *lo camp, los rojos*. No obstant, la *o* de la forma *lo* solia elidir-se si acompanyava a una paraula escomençada per vocal, sense separar-se en cap de signe ortogràfic com en l'actualitat:

Lo arbre > Larbre (ortografia moderna: *L'arbre*)

Per la pròpia condició àtona de l'artícul definit, tant *lo* com *los* també tendien a elidir-se en la paraula precedent si esta acabava en vocal, transformant-se, respectivament, en les partícules asilàbiques *l, ls*, que no es separaven tampoc en cap de signe ortogràfic:

Rega lo camp > Regal (= Rega·l) *camp*

Compra los rojos > Comprals (= Compra·ls) *rojos*

Posteriorment, estes partícules asilàbiques prengueren una vocal *e* de recolzament, donant lloc a les noves formes *el, els*.

No obstant, en l'actualitat les formes clàssiques de l'article *lo*, *los* en qualsevol posició han segut substituïdes en bona mida per les formes *el*, *els* ("formes generals actuals" de l'article). Les formes clàssiques només tenen vitalitat plena en les comarques més septentrionals (el Maestrat, fonamentalment):

Lo dinar estava boníssim (en valencià general: *El dinar estava boníssim*)

Han vengut los cosins i m'han tornat lo coche (en valencià general: *Han vengut els cosins i m'han tornat el coche*)

Este fet té també el seu reflex en la toponímia de la zona: *Canet lo Roig*, *Lo Boixar*, etc.

En valencià general l'ús de les formes clàssiques només se manté, en major o menor vitalitat segons els dialectes, en certes expressions, refrans i especialment darrere de la preposició *en* (ya siga indicant lloc, instrument o companyia), els adverbis *tot*, *dins* i *damunt*, i, en alguns casos, la preposició *per*:

en lo carrer

en los amics

tot lo món

Rega el camp

Compra els rojos

En la llengua del Sigle d'Or i en valencià general fins al sigle XVIII, l'article definit masculí presentava de manera majoritària les formes *lo*, *los*, i solia practicar les elisions descrites, encara que de manera no sistemàtica; produint-se més a sovint si la paraula acabada en vocal era monosil·làbica. El títol d'una de les obres cimeres de la nostra lliteratura, la novel·la *Tirant lo Blanch*, és un bon exemple de l'ús de l'article clàssic.

No obstant, especialment a partir del sigle XVIII s'observa una tendència creixent a usar les formes invertides *el*, *els* en contexts diferents als descrits. Carles Ros, en el seu *Tractat d'adages i refranys valencians, i pràctica per a escriure ab perfecció la llengua valenciana* (1736) ja havia de donar unes regles expressives per a l'ús dels doblats *lo/el*, *los/els*, indicant que *lo*, *los* havien d'usar-se a principi de frase o darrere de consonant, i *el*, *els* darrere de vocal.

Ya en el sigle XIX, les formes clàssiques *lo*, *los* només solien usar-se en la llengua parlada general (i no sempre) darrere de les preposicions *en* i *per*, i darrere de certs adverbis com *tot*, *dins* o *damunt*, mentres que en els demés casos solien substituir-se per *el*, *els*. Per més que els escriptors de la Renaixença encara donaven preferència a les formes clàssiques *lo*, *los*, la seua desaparició paulatina en valencià parlat continuaria en el sigle XX i es traslladaria també al valencià lliterari.

La raó d'este canvi llingüístic no ha segut mai interpretada de manera convincent. L'influència del castellà (que utilisa només la forma *el* per al singular) no pot explicar el fenomen per complet. També degué de col·laborar el manteniment de *lo* com a article neutre, introduint d'esta manera un matis sintàctic entre *el* i *lo* que resultava útil per a la llengua. Note's ademés que l'aparició de les formes apostrofades *'l*, *'ls* i les invertides *el*, *els* dels pronoms personals dèbils *lo*, *los* té també el mateix oríge.

*tot lo matí**tots los dies**tot lo sant dia**damunt lo llit**dins lo cap**per lo matí**per lo mig*¹²³

Partint del fet que no és factible la recuperació total de les formes clàssiques, se recomana el seu manteniment en els dialectes en que encara continuen vives, i la potenciació del seu us en aquells contextos en que encara continuen sent generals en tot o la major part del valencià, com ara en els exemples damunt senyalats.

Siga com siga, se consideren correctes tant les formes clàssiques com les generals de l'article masculí, en qualsevol situació d'us de l'idioma.¹²⁴

Eixemples d'us de les diferents formes de l'article definit masculí:

	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
Forma clàssica	<i>lo pare</i>	<i>los hòmens</i>
Forma general actual	<i>el pare</i>	<i>els hòmens</i>
Forma apostrofada	<i>l'home</i>	-
Formes contractes	<i>al pare</i> <i>del pare</i> <i>pel pare</i> <i>cal pare</i>	<i>als hòmens</i> <i>dels hòmens</i> <i>pels hòmens</i> <i>cals hòmens</i>

¹²³ Notem que en estes expressions, conservades intactes des de la llengua clàssica, no es practica la contracció *per + el/lo = pel* (que donaria *pel matí*, *pel mig*, formes també correctes). Açò suggerix que la generalisació de la contracció *per + el > pel* és relativament moderna, en comparació en les més antigues *a + el > al* o *de + el > del*.

¹²⁴ En la vila de Tàrbena, repoblada en mallorquins en el segle XVII, s'usen encara les formes balears de l'article: *es, sa* per al singular (*es pa, sa cosa*) i *es, ses* per al plural; *es pans, ses coses*. Per una altra banda, en el valencià més meridional, els articles *els, les* del plural se confonen en *es*: *es flares, es neus*, en lloc de *els flares, les neus*. Fora dels àmbits més locals, han d'usar-se les formes generals del valencià.

Eixemples d'us de les diferents formes de l'artícul definit femení:

	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
Forma general	<i>la mare</i>	<i>les dònnes</i> <i>les hortes</i>
Forma apostrofada	<i>l'horta</i>	-

12.4.2. Us de l'artícul definit i de l'artícul indefinit**12.4.2.1 Funció identificadora i funció classificadora**

L'artícul definit (*el/lo, la, els/los, les*) acompanya a un objecte concret que ve determinat de manera unívoca pel context o la situació. Té, per tant, una funció *identificadora*, puix el seu us junt al substantiu indica que l'emissor ja ha mencionat prèviament l'objecte en el seu discurs, o be que el receptor coneix la seua existència:

*Agarra **el** rellonge*

***La** yaya no vol que vages*

Si l'objecte apareix per primera volta en el context, per contra, s'usa l'artícul indefinit (*un, una, uns, unes*) que actua com a *presentador* de l'objecte, el qual no és conegut o no ha segut mencionat prèviament en el discurs:

*Ahir entraren en casa **unes** palometes [...] **Les** palometes tenien **uns** colors que mai havia vists.*

*He ficat la roba en **la** llavadora (la que ya coneixem i tenim en casa) pero Vullc comprar-me **una** llavadora (una nova llavadora que encara no coneixem).*

L'us de *un, una, uns, unes* requerix, no obstant, que l'objecte siga contable o puga convertir-se en contable. De fet, en est últim cas, té l'efecte de singularisar un objecte o porció d'entre tots els de la seua classe o concepte:

*En Espadà es respira **un** aire molt pur*

En referents únics i en referents genèrics (referits al conjunt de tota una classe) s'usa l'artícul definit:

***El** gos és el millor amic de l'home.*

***La** valeriana és molt bona per a dormir be.*

***El** sol està en el periodo de màxima activitat.*

Si se pot usar-se també l'indefinit en les definicions, i també en les caracterisacions de classes de substantius animades:

Una lligona és una espècie d'aixada de fulla molt ampla.

El valor és qualitat bàsica d'un militar.

Un mege es deu als seus pacients.

També s'usa l'article indefinit per a resaltar un fet de manera emfàtica:

Fa un fret que pela.

Fa un vent que tira de tò.

¡Diu unes coses!

O per a expressar una quantitat aproximada:

Costava uns díhuit euros.

Farà uns vint minuts que se n'ha anat.

L'ús de l'article definit o de l'indefinit està fixat en certes expressions i no hi ha possibilitat de tria:

*Dona'm la mà pero Tira'm una maneta (i no *Tira'm la maneta).*

El nom d'article indefinit per a *un* no és arbitrari, ya que, per una banda, s'opon a l'article definit *el* i, ademés, per una altra, pot funcionar com un quantificador indefinit (i inclús numeral). Observem els següents casos:

- Us commutable per indefinits com *algun*, *qualsevol* o *cert*: *Un dia t'arrependeràs (= Algun dia t'arrependeràs / Qualsevol dia t'arrependeràs); Sé que passen les vacances en un/cert poble de la costa, pero mai me'n recorde del nom.*
- Us correlatiu de *atre*: *Té una casa en Elig i una atra en Alacant.*
- Us com a numeral: *Ya no recorde si Pep té un fill o en té dos.*

12.4.2.2 Presència i absència de l'article

Un substantiu acompanyat d'article definit o indefinit denota la seua existència concreta en l'espai o en el temps, és dir, queda actualisat. L'obligatorietat de l'article depén d'una complexa combinació de factors; principalment, la classe gramatical del substantiu, la funció sintàctica que realisa i la seua posició en relació al verp.

En quant a la classe a la que pertany el substantiu, podem distinguir els següents casos:

- a) La presència de l'article és obligatòria en els noms comptables en singular (*estrela, escaló, falla, alfàbega, billet, pereta...*) quan realisen una funció sintàctica argumental: subjecte, complement directe, complement indirecte, complement de règim i complement agent, además de l'atribut de les oracions copulatives. Aixina, en els següents exemples l'omissió de l'article no seria possible:

*Han dut **el / un** llibre.*

***El / un** chiquet no parava de plorar.*

*Li botà fòc a **la / una** falla.*

- b) És generalment necessària la presència d'article en els noms que indiquen un efecte o un resultat d'una acció (per exemple: *llavat<llavar, jurament<jurar, actuació<actuar, presentació<presentar, tret<traure, espionatge<espiar*), si fan una funció argumental:

*Vérem **la** presentació del llibre.*

*Convidaren a la presidenta a fer **la** tret d'honor en el partit.*

*El jurat donà un huit a **l'**actuació.*

No obstant, el valor abstracte d'estos noms derivat de la seua relació en les accions els permet certs usos sense article:

***L'**acusaren d'espionatge.*

- c) Finalment, la necessitat de l'article és menor en els noms abstractes (*vellea, amor, justícia...*), en els noms comptables en plural (*billets, colps, punyades, endívies...*) i en els noms no comptables (*fusta, fret, aigua...*). Apareixen habitualment sense article en funció d'objecte directe i d'atribut i, ocasionalment, en funció de complement de règim:

Tinc fret.

Vullc aigua.

El proveïren de fusta.

Això es verdader amor.

Precedits d'article indefinit els noms no comptables poden passar a funcionar com a comptables: *Vullc un café = una tassa de café; Demaní una cervesa = una botella de cervesa.*

Els noms comptables en plural són els que millor mostren el contrast de valors entre la presència de l'article definit, la presència de l'indefinit i l'absència d'article:

- a) si no acompanyem el nom en cap de determinant nos referim al conjunt de la classe, no a uns elements concrets de la categoria: *A la meua paradeta de llepolies venen normalment chiquets* (i no, adults).
- b) si acompanyem el nom en l'artícul indefinit nos referim a uns individus concrets, encara que no específics: *A la meua paradeta de llepolies venen totes les vesprades uns chiquets i em compren dos paquets de cromos* (són uns chiquets concrets, encara que no identificables per l'oyent, que no sap quins són).
- c) finalment, si acompanyem el nom en l'artícul definit, nos referim a uns individus concrets i específics, identificables per part de l'oyent: *El meu home i yo mai deixem als chiquets baixar a soles a la paradeta de llepolies* (són els fills de l'emissor).

En general, quan no es pensa en un objecte específic, sino en el concepte o essència de lo nomenat o en el conjunt de la classe designada, el substantiu apareix sense artícul. No duen artícul els noms comptables singulars quan, conjuntament en el verb, expressen una situació culturalment fixada o estereotipada, com s'observa en els exemples següents:

*Està buscant **faena***

*Ya tinc **llavaplats***

*Per fi ha trobat **nóvio***

*Ya va a **escola***

Comparem els següents casos, en artícul i sense ell, per a mostrar el matís generalisador o singularisador de la seua presència o absència:

*Va sempre en falda / Hui du **una** falda / Hui du **la** falda que li regalares*

*Tu tens gos i yo tinc gat / Tinc **un** gat negre / **El** gat està ple de puces*

*El sopar està en taula / Tinc **una** taula que no gaste / Les claus estan en **la** taula*

*Oferixen sòu, casa i coche / Tinc **una** casa en Moixent / He netejat **la** casa*

*Busque criat / Ha contractat **un** criat / Ha despachat **al** seu criat*

*El decret està pendent de la firma d'alcaldia / El decret està pendent de la firma d'**una** alcaldia poc procliu als gasts innecessaris / El decret està pendent de la firma de **l'**alcaldia de Benicolet*

Si el sintagma nominal **precedix al verb** i realisa una funció argumental, la presència de l'artícul és obligatòria, inclús si el nom és abstracte, no comptable o comptable plural:

*Els damnificats per la riuada reclamen **justícia** / **La justícia** funciona de manera lleta* (nom abstracte).

*Necessite respirar **aire pur** / **L'aire** està molt contaminat* (nom no contable).

*Habitualment acodixen al local **hòmens fadrins** / **Uns hòmens fadrins** entraren al local buscant parella* (nom contable plural).

*Aplegaven **coches** contínuament / **Els coches** aplegaven contínuament* (nom contable plural).

Les excepcions s'ajusten als següents casos:

- a) Són refrans, proverbis o pertanyen al registre periodístic: *Terroriste detengut en València*.
- b) Són enumeracions de classes, be contrastades (*Fòc i aigua són incompatibles*), be complementàries, que denoten conjuntament la totalitat de la categoria: *Gatets i gossets volen dir la seua* (= tots volen dir la seua); *Hòmens i dònnes mamprengueren a plorar*.
- c) El nom està realçat emfàticament com a foc de contrast (vore epígraf 9.6.3): *CAFÉ i no suc prenc per a desdejunar*.

La necessitat de l'article ve determinada ademés per uns atres factors:

- a) La naturalea semàntica del verp de l'enunciat influïx en l'us de l'article si el nom fa una funció argumental. Per eixemple, els verps d'afecció síquica o física exigixen la determinació del subjecte: *M'agrada **la** llimonada; Me fan mal **les** cames*.

I el contengut semàntic de verps com *dominar*, *devorar* o *empapussar* necessita aplicar-se a elements prèviament individualisats, és dir, actualisats per mig de l'article: *Domina perfectament **l'**oratòria; Devora **les** noveles negres; Fart de tant de bregar, li empapussà **les** sopetes al chiquet*.

- b) En canvi, els substantius que indiquen el nom d'assignatures, estudis, idiomes i professions normalment no porten article:¹²⁵ *Sap anglés; Estudia arquitectura; És mege*.
- c) Han de dur article els noms que funcionen com a objecte directe (encara que siguen abstractes, no contables o contables plurals), quan van modificats per un adjectiu qualificatiu, principalment si indica valoració: *Fa fret - Fa un fret terrible; Impongué justícia / Impongué una implacable justícia*. No obstant, la modificació del substantiu per part d'un adjectiu relacional o classificador no comporta

¹²⁵ No obstant, d'acort en lo exposat en el punt 2, sí en duran si precedixen al verp: *L'arquitectura és molt difícil; L'anglés s'estudia des de Primària en les escoles valencianes...*

l'obligatorietat de l'article: *Menjà carn / Menjà **una** carn molt **bona** / Menjà carn bovina.*

- d) Els noms introduïts per les preposicions *de, en, per a* i *sense* no solen dur article quan el sintagma preposicional funciona com un adjectiu classificador, delimitant el significat del nucli substantiu: *Taula de metal (=Taula metàlica); Mal de panxa; Películes per a chiquets (=Películes infantils); Habitació sense finestres.*

No contrastant, en algun cas la presència o absència de l'article no varia pràcticament el significat:

*Tinc grans esperances posades en tu. / Tinc **unes** grans esperances posades en tu.*

*Les reivindicacions quedaren en segon pla. / Les reivindicacions quedaren en **un** segon pla.*

En este sentit, la casuística és molt variada, per lo que només donarem ací certes recomanacions bàsiques en aquells casos que puguen presentar dubtes de manera més freqüent:

- i. Davant dels noms dels dies de la setmana, en tant que substantius, s'usa habitualment l'article, pero este tendix a ometre's quan s'utilisen més aïna com un adverb de temps (senyalant l'immediatea del dia al qual fem referència), en un us anàlec al d'uns altres adverbis de temps com *hui* o *demà*:

***Dimecres** acabarem de compactar l'arena i **dijous** asfaltarem*

***Dissabte** de matí aniré a la plaça Redona*

Comparem en:

***Hui** acabarem de compactar l'arena i **demà** asfaltarem*

***Demà** de matí aniré a la plaça Redona*

No obstant, també és possible en estos casos l'us de l'article:

*Aniré a la plaça Redona **el** dissabte (= este dissabte, i no un altre)*

Sol ometre's també l'article si el nom del dia de la setmana va darrere de preposició:

Qui en dimarts se casa, en dumenge es penja

Enguany Sant Josep cau en dissabte

En canvi, no és correcte ometre l'article en qualsevol altre cas, com quan el dia en qüestió ve explicitat per un adjectiu o per la sifra corresponent del calendari, o quan volem indicar periodicitat:

El dissabte 25 farà xixanta anys

En la reunió del dijous passat prenguérem molts acorts.

Les classes seran els dimarts i els dimecres de huit a deu

El conte del dumenge fon una publicació de gran popularitat

ii. En els mesos de l'any l'article habitualment s'omet, encara que en certes frases del camp, referides a fets meteorològics, l'article s'usa a voltes:

Vingué al món en giner

Enguany agarre les vacances en setembre

Febrer és el més més curt

Estic ací des de maig

En abril (o A l'abril, Per l'abril) cada gota val per mil

El març enganyà a sa mare / Lo març va gelar a sa mare

iii. Tampoc solen dur article els noms de festivitats usats com a indicadors temporals, és dir, quan indiquen el periodo en el qual té lloc la festa:

Ya estem en Falles

Per Nadal coques i per Sant Joan bacores

Enguany Pasqua serà a finals de març

Pero direm, per eixemple, *M'encanten els Nadals*, perquè ací *Nadals* fa referència a la celebració, més que al temps en el qual transcorre la festa; direm, igualment, *el Corpus i l'Ascensió*, en article, per tractar-se de dies concrets.

iv. No solen portar tampoc article les sifres que indiquen anys:

23 de giner de 2007

Naixquí en 1976

Les previsions econòmiques per a 2012 són catastròfiques

v. Si els substantius d'una enumeració són concebuts com una unitat conceptual, l'article a soles és obligatori davant del primer dels noms:

Els estatuts i ordenances de la comunitat de regants s'aprovaren en el segle XVII

vi. És molt comú en el llenguatge periodístic que, per referència metonímica a un organisme o institució (per mig del topònim, del nom del lloc a on està la seu, o per un acotament del nom del propi organisme), un substantiu comú s'utilise sense article, en un us pròxim al del nom propi:

Zarzuela desment la notícia (referint-se al palau de la Zarzuela, residència dels reis d'Espanya)

Educació es reunirà despusdemà en els sindicats (referint-se a la Conselleria d'Educació).

L'omissió de l'article en estos casos, si be facilita una major economia i dinamisme del llenguatge, ha de restringir-se a àmbits de comunicació professionals, corporatius o específics, principalment si es manté íntegra la denominació de l'organisme o institució, sense acurtament. Fora d'estos àmbits no són recomanables enunciats com els següents:

Rectorat ha prohibit la manifestació en lloc de *El Rectorat ha prohibit la manifestació*

L'expulsió de l'alumne fon aprovada per Junta de Professors en lloc de *L'expulsió de l'alumne fon aprovada per la Junta de Professors*

El presupost és fictici perque no fon ratificat en Junta de Govern en lloc de *El presupost és fictici perque no fon ratificat en la Junta de Govern*

Diputació reurbanisa la travessia de Macastre en lloc de *La Diputació reurbanisa la travessia de Macastre*

Este fenomen està estenent-se a uns altres contextos administratius i tècnics:

Esta senyalisació no s'ajusta a normativa (en lloc de la forma recomanable: *a la normativa*)

Adjunte informe de visita i calendari d'actuacions (en lloc de la forma recomanable: *l'informe de visita i el calendari...*)

vii. Davant del quantificador *atre/atres* s'usa l'article definit *el/la/els/les* quan l'element denotat pel quantificador és específic (*No vullc estes, vullc les atres ulleres*), i s'usa l'article indefinit quan no ho és (*Vullc un atre gabinet –qualsevol*

net– *perque este se m’ha caigut a terra*). En este cas l’artícul indefinit remarca el sentit de repetició respecte a una persona o cosa mencionada en anterioritat o que queda sobreentesa:

*Vullc **una** atra orchata* (ya me n’he pres una).

*Demà anirem a **un** atre banc* (ya havem anat prèviament a un banc).

***Una** atra volta ho provarem* (perque esta volta havem provat una cosa distinta).

*Per **una** atra part, s’ha de tindre en conte...*

No obstant, l’artícul pot ometre’s quan no hi ha en l’enunciat un sentit clar de repetició dins d’una sèrie, puix llavors *atre/atres* atribuïx al substantiu al qual acompanya la qualitat de “distint, diferenciat, únic”:

No vol atre consell que el de sa mare (= a soles vol el consell de sa mare).

No menja atra cosa que peix i verdura (=a soles menja peix i verdura).

Quan *atre/atres* funciona com a pronom, l’artícul ha d’utilisar-se sempre:

*Se m’han trencat les ulleres, pero en tinc **unes** atres.*

*Preguntàrem ad aquell home porque no n’hi havia **un** atre.*

*Uns aplegàrem a temps, pero **uns** atres ho feren quan estàvem acabant.*

*Yo diguí que sí, pero **uns** atres opinaven que no.*

12.4.2.3 L’artícul i els noms propis

i. A banda dels artícles personals, que s’estudien en un atre apartat, els artícles definitos o indefinitos no s’usen davant de noms propis de persona:¹²⁶

Donís és molt amable

Estos pasticets els ha duts Ampar

En l’excepció d’alguns casos:

- Quan s’afigen al nom adjectius o uns atres complements restrictius: *Este no és el Chimo que yo coneixia. És el Vinatea dels nostres dies. L’Einstein valencià. El gran Houdini.*
- Si funcionen com a quantificadors: *Hi ha un Leonart en la llista d’alumnes.*

¹²⁶ En el llenguatge coloquial i sobretot en l’àmbit familiar, l’artícul definit pot aparéixer davant de noms de pila de persones en parentiu o relació molt intensa. Si no es dona esta relació o parentiu no s’utilisa, i si es fa, té un valor despectiu.

- Davant de noms o llinages en sentit genèric: *Felicitats a totes les Pilars. Els Habsburcs i els Borbons. Els Jofrens. Els Vivons.*

ii. En els topònims, la casuística és diversa i, en molts casos, establida per la tradició:

- Determinats noms propis geogràfics, com les mars, els rius, les serres, les montanyes, els archipèlcs..., van necessàriament acompanyats d'article quan s'omet el nom genèric de l'accident geogràfic en qüestió:

la mar Mediterrànea > la Mediterrànea

el riu Millars > el Millars

el cim / pic de Penyagolosa > el Penyagolosa

la serra Calderona > la Calderona

les illes Columbretes > les Columbretes

- En el cas de les comarques i parages no es produïx una omisió de l'accident geogràfic, sino que simplement s'usa l'article que correspon al gènere i número del substantiu que conforma el topònim:¹²⁷

el Maestrat

el Racó d'Ademús

els Ports

la Tinença de Benifassà

la Costera

la Vall dels Alcalans

la Vega Baixa

les Valls de Segó

- En el cas de les poblacions, majoritàriament van sense article, pero en alguns casos l'article forma part del nom. En este cas, recordem que l'article inicial s'ha d'escriure obligatòriament en majúscula, puix és part del nom propi oficial de la població, en el qual constituïx una expressió unitària lexicalisada:

¹²⁷ Com l'ús de l'article en estos casos s'encontra pròxim al de la lexicalisació que es produïx en els noms de poblacions, no és estrany que l'article de les comarques se veja escrit en majúscules en l'interior d'una frase: *Tenim una casa de camp en La Safor.* Açò no és recomanable, i s'ha d'evitar especialment quan el nom de la comarca o parage forma part d'un altre nom propi: *Albalat de la Ribera, Ares del Maestrat, Simat de la Vallidigna.*

Peníscola

Ademús

Oliva

Monòver

Pero:

La Jana

L'Alcora

La Yesa

La Granja de la Costera

El Fondó dels Flares

Els Poblets

El Caire

L'Havana

La Meca

Notem que en est últim cas, les contraccions *al, del, pel* no es donen davant del nom d'una localitat, pel motiu expressat (encara que en la cadena fònica l'elisió pugua arribar a produir-se a nivell oral):

Serà millor que anem a El Saler

L'ordenança ha segut aprovada per l'ajuntament d'Els Poblets

L'antiga carretera nacional passa per El Verger

- Els països, regions, illes, etc. no solen dur artícul:

Suècia

Escòcia

Baviera

Tabarca

No obstant, sí poden anar en artícul quan la denominació és en plural o composta:

els Estats Units

la República Dominicana

els Països Baixos

En la llengua antiga, per contra, era molt comú que els països, regions i inclús alguns continents s'introduïren en article: *la França, l'Alemanya, l'Àfrica*, etc.

Est us se manté, alternant en l'absència d'article, només en el nom de certs països, com ara *Argentina, Brasil, Canadà, Congo, China, Equador, Índia, Japó, Líban, Marroc, Perú, Uruguai...* els quals també solen nomenar-se *l'Argentina, el Brasil, el Canadà, el Congo, la China, l'Equador, l'Índia, el Japó, el Líban, el Marroc, el Perú, l'Uruguai...* Només en els pocs casos en que l'article forma part indivisible i no omissible del nom oficialment aprovat (com *El Salvador, La Rioja* i pocs més) este s'escriu en majúscules.

Com en el cas dels noms de persona, els noms propis geogràfics porten article quan se'ls afigen complements restrictius o adjectius:

la València migeval

l'Alacant que yo coneguí

l'Àfrica subsahariana

la Rússia dels sars

12.4.2.4 La funció transpositora de l'article definit

Además de les funcions descrites, l'article definit *el/la/els/les* presenta una funció transpositora, puix té la propietat de substantivar qualsevol classe de paraula o de seqüència:

- Adjectiu: *el roïn, la simpàtica, els educats, les primeres*
- Verp: *el menjar be*
- Adverbi: *l'ahir, el demà*
- Preposició: *els pros i les contres*
- Conjunció: *Guarda't els peros per a una atra ocasió*
- Sintagma preposicional: *la de la porta d'enfront*
- Oració: *Me preocupa el que treballes tant.*

Esta funció és compartida en l'article neutre, si be en el cas de l'article definit ve determinada a sovint per l'elipsis d'un substantiu, mentres que la substantivació de l'article neutre és d'una atra naturalea (vore apartat 12.5.2):

el (chiquet) roïn

la (bresquilla) que tu vullgues

els (hòmens) que tu pensaves

Sobre l'us de l'article davant de verps i oracions subordinades han de realitzar-se les observacions següents:

i. Davant d'infinitius, s'usa l'article definit si l'infinitiu està prèviament lexicalisat com a substantiu:

El saber no ocupa lloc

Els cantars més valencians són les albaides i el cant d'estil

El malestar de la gent era comprensible

Me preocupa molt que nos depararà el pervindre

També és possible l'us de l'article en infinitius no lexicalisats, especialment en verps d'acontenyiment, aparició o canvi d'estat, com ara *nàixer, caure, aplegar, entrar...*: *L'aplegar tart el salvà; El caure be és molt important en el bot de trampolí.*

L'article o un altre determinant resulta necessari quan l'infinitiu du com a complement un sintagma preposicional que indica l'agent de l'acció: *El/Aquell gemecar del chiquet el posà nerviós; Escoltava alegrement el/eixe riure continu de son germà.*

L'article també pot acompanyar les oracions subordinades substantives:

Me preocupa el que treballes tant.

*El que t'haja perdonat no vol dir que s'haja oblidat de l'assunt.*¹²⁸

ii. Si l'antecedent del relatiu se suprimeix mantenint l'article, l'oració subordinada se substantiva:

¹²⁸ En conte de l'article és possible la fórmula *El fet (de) que* anteposta a l'oració subordinada: *El fet (de) que t'haja perdonat... > El (fet) que t'haja perdonat... > El que t'haja perdonat...* També és possible esta fórmula com a alternativa a l'article davant de l'infinitiu quan este conserva el valor verbal: *L'aplegar tart el salvà / El fet d'aplegar tart el salvà.*

El valor verbal d'una construcció d'infinitiu se reconeix pel fet de que admet l'alternança en l'infinitiu compost: *L'aplegar tart el salvà / L'haver aplegat tart el salvà.* En canvi, quan l'infinitiu va complementat per un adjectiu o per una oració de relatiu té valor nominal i la construcció alternativa en *El fet (de) que* no és possible: *L'horrible gemecar l'aborronà* (correcte) -**El fet d'horrible gemecar l'aborronà* (incorrecte).

Podeu emportar-vos les que vullgau

El relatiu *qui*, no obstant, conté implícit en qualsevol cas l'antecedent (= "la persona que") i no precisa d'article:

Qui no vullga pols, que no vaja a l'era

En esta funció, el relatiu *qui* és equivalent a *el que / la que / els que / les que*, en les quals hi ha implícit un oyent o grup d'oyents. Estes fórmules poden introduir un matís caracterisador de les persones que escolten a l'emissor:

Els que no es queixen ara, que callen per a sempre / Qui no es queixe ara...

La que s'ho sàpia, que responga / Qui s'ho sàpia

Encara que en la llengua antiga eren prou usuals, no són tan freqüents expressions híbrides com *el qui / la qui / els qui / les qui* aplicades ad estos mateixos casos:

Els qui no es queixen ara...

La qui s'ho sàpia...

iii. En oracions subordinades adjectives, si el complement exigix preposició, el relatiu *que* la conserva. En estos casos, si el relatiu va acompanyat per les preposicions *a, de, en* i *per*, l'article pot mencionar-se o ometre's:

*L'informe **a que** fa menció... / **al que** fa menció...*

*Els problemes **a que** nos havem referit... / **als que** nos havem referit...*

*L'assunt **de que** parlàvem fa un moment... / **del que** parlàvem fa un moment...*

*La data **en que** este decret entrà en vigor... / **en la que** este decret entrà en vigor...*

*L'arma **en que** es cometé el crim... / **en la que** es cometé el crim...*

*Els recursos econòmics **en que** conta per a sobreviure... / **en els que** conta per a sobreviure...*

*Les situacions difícils **per que** ha travessat... / **per les que** ha travessat...*

*El motiu **per que** vol tornar a València... / **pel que** vol tornar a València...*

En estos casos és recomanable ometre l'article per economia del llenguatge i per ser una pràctica més acostada a la llengua clàssica, sempre que no obligue a redaccions forçades o malsonants. Tinga's en conte en este sentit que:

- En oracions explicatives –que van sempre entre comes– sempre s’usa artícul: *La manifestació, en **la** que participaren més de centmil persones, discorregué sense ningun incident* (i no **La manifestació, en que participaren...*).
- Si l’antecedent és humà, també s’usa l’artícul: *La dona **a la** que ame* (o *La dona **a qui** ame*; pero no **La dona a que ame*).
- Si la subordinada és negativa, l’omissió de l’artícul sona forçada en ocasions: *La caiguda del preu de la taronja és una qüestió **de la** que no s’ha parlat* (i no **...una qüestió de que no s’ha parlat*).
- En oracions emfàtiques de relatiu és necessari també l’artícul: *En això és **en lo** que volia insistir* (i no **...en que volia insistir*).
- Si l’antecedent no és explícit (subordinades adjectives substantivades), l’artícul tampoc pot ometre’s:

*A **la** que et diguí, presta-li més atenció.*

*Triàrem **als** que s’ho mereixien*

*En **lo** que portes fet, no cal que treballes més.*

*Això devia resoldre’s **pels** que tenien responsabilitat en la qüestió.*

- Darrere de preposicions distintes a *a, de, en, per* (com ara *des de, entre, cap a, per a, sense, sobre...*), si be en la llengua antiga es donaven també casos d’omissió, en la llengua actual s’usa sempre l’artícul:

*L’examen **per al** que solicite una revisió és...* (i no **L’examen per a que solicite...*)

*València ha contat històricament en grans poetes, **entre els** que es troben...* (i no **entre que es troben...*)

Notem que en totes les situacions anteriors (vore capítul 17), tant si s’usa artícul com si no s’usa, les construccions [*preposició (+ artícul) + que*] són intercanviables per la construcció [*preposició + artícul + qual/s*], a excepció de les oracions emfàtiques i dels casos en que l’antecedent no és explícit:

*L’informe **al qual** fa referència...* (equivalent a *L’informe a que / al que fa referència...*)

*Les situacions **per les quals** ha travessat...* (equivalent a *Les situacions per que / per les que ha travessat...*)

*La dona **a la** qual ame...* (equivalent a *La dona a qui / a la que ame...*)

*És una qüestió **de la** qual no s’ha parlat* (equivalent a *És una qüestió de la que no s’ha parlat*)

L'examen per al qual solicite... (equivalent a *L'examen per al que solicite...*)

No obstant, se tracta d'una construcció pròpia de registres formals, que no sol donar-se en situacions més informals d'ús de l'idioma.

12.4.2.5 La funció transpositora i pronominal de l'article indefinit

L'article indefinit *un/una/uns/unes* presenta també funcions substantivadores anàlogues a les del definit, en una distribució d'usos d'u i atre d'acort en les respectives funcions classificadora i identificativa ja descrites:

- Adjectiu: *un roïn, una inepta, uns tarroços, unes lleges*
- Verp: *un malestar, un pervindre*
- Adverbi: *un hui, un demà*
- Preposició: *uns pros i unes contres*
- Conjunció: *no podràs posar ni un pero a la meua proposta*
- Sintagma preposicional: *una de l'atra classe*
- Oració: *uns que vingueren*

Ha d'advertir-se que la forma masculina singular *un* pren generalment la forma *u*¹²⁹ quan el núcleu del sintagma nominal no apareix. Este fenomen comprén també els casos en que *u/un* (i els seus derivats, com *vintiú/vintiun, huitantaú/huitantaun*) funcionen com a pronom indefinit o numeral, i els casos en que *u* apareix pospost al substantiu, en aposició (*És el número u*):¹³⁰

L'anterior regla determina que ha d'usar-se la forma *u* (i derivats) i no *un* en les següents condicions:

- Quan s'usa com a pronom indefinit, la forma és sempre *u*:

U ya no sap qué fer.

Terroristes i assessins, tot és u.

A cada u lo d'ell.

¹²⁹ Se tracta d'un fenomen anàlec al que es produïx en les paraules *be/ben* (*ben fet / fer-ho be*) i *bo/bon* (*bon home / home bo*)

¹³⁰ Esta regla és constant en el valencià escrit fins al sigle XX, i en l'oral fins als nostres dies en els parlants més purs, i deu conservar-se a pesar de l'influència recent del castellà i el català, que presenten en est aspecte uns usos distints al del valencià.

Cada u d'ells té una opinió diferent

d'u en u

u per u

*l'u a l'atre / la u a l'atre*¹³¹

u qualsevol

- Notem que en el cas de que s'introduïxca un sintagma preposicional o una oració, la forma és també *u*:

u de l'atra classe (i no *un de l'atra classe)

u d'ells (i no *un d'ells)

u de tants (i no *un de tants)

u que vingué (i no *un que vingué)

- Quan s'usa com a numeral, si actua com a pronom (i per tant, el núcleu nominal no apareix explícit), o si s'usa en aposició al substantiu, la forma és *u* (i derivats):

Hem de prendre el setantaú.

Escomence les vacances l'u de setembre.

Dos per u són dos.

L'u i dotze és l'estil de cant que més m'agrada.

*El València Bàsquet ha guanyat **norantaú** a setantasset.*

L'Elig guanya u a tres.

¿N'arriben u o dos?

U de cada cinc tornen.

U dels seus ajudants era albanés i els altres dos eren grecs.

Rebé tres tirs: u en la cama dreta i dos en l'esquerra.

¹³¹ Junt a l'expressió *l'u a l'atre* el valencià coneix també la variant *la u a l'atre* aplicada a dos elements masculins. Abdós formes són correctes. De fet, en la llengua clàssica era habitual el gènere femení de l'indefinit en les construccions recíproques i distributives: “*E lo duch de Sinopoli tenia la un cap de la ala, e lo duch de Pera tenia l'altre. E lo capita anava ades a la un cap, ades era al altre*” (Tirant lo Blanch, cap. 155).

*Sempre ha volgut ser el número **u**.*

*Vixc en la porta **vintiú**.*

Només s'utilisa *un* (i derivats) quan el numeral precedix al núcleu del sintagma nominal:

*Ha complit **trentaun** anys.*

*Yo tinc **un** fill i dos filles.*

- S'ha de distinguir, no obstant, el distint funcionament del *un* article indefinit i el *u* pronom:

*En la pel·lícula ya han mort a **un** roïn pero encara en queda un atre.* (article)

*Té dos fills, **u** roïn i l'atre boníssim.* (pronome)

- Notem també que quan s'usa el pronom *ne* en funció partitiva, l'article indefinit *un* queda desprovisat del núcleu del sintagma nominal, el qual se sobreentén. Segons la regla general, s'ha d'usar també *u*, d'acort en l'us del valencià clàssic i modern; si be a nivell dialectal pot haver vacilació entre *u* i *un*:

*Dona-li'n **u*** (preferible a *Dona-li'n **un***)

*A soles ne vullgué **u*** (preferible a *A soles ne vullgué **un***)

*Yo en vaig vore **u*** (preferible a *Yo en vaig vore **un***)

*Me'n queden dos de verts i **u** de roig* (preferible a *Me'n queden dos de verts i **un** de roig*)

*Be saps que n'ha enconrat **u** en lo jaç a on dorm el gos* (*El Virgo de Viçanteta*, Josep Bernat i Baldoví)

*...prengueren-ne **u** e donaren-lo al Capità* (*Tirant lo Blanch*, Joanot Martorell)

12.5. L'ARTÍCUL NEUTRE

12.5.1. Caracterisació

La forma única de l'article neutre en valencià és *lo*, la qual és invariable, puix no forma contracció en les preposicions *a*, *de* o *per*, i tampoc s'apostrofa davant de vocal:

*A **lo** comentat per Rafel, afigc una observació.*

De lo que haveu dut ací, casi tot aprofita.

No havem pogut acabar per lo que ya saps.

Lo únic que vullc és eixir.

Lo estrany és que ningú protestà.

Actuarem segons lo establert en els estatuts.

Esta forma ha generat i continua generant certa controvèrsia entre els gramàtics; no sols en quant a la seua condició gramatical (artícul o pronom) o la seua caracterisació com a “neutre”, sino també respecte a la “correcció” o “inorrecció” del seu us en el nostre idioma.¹³²

Sol classificar-se com a artícul atenent a la seua funció transpositora substantiva davant d’adjectius (*Lo estrany*), participis de verps transitius (*M’aferme en lo dit; Tot lo estudiat fins ara no t’aprofitarà per a res*), adverbis (*Lo llunt que està*), sintagmes preposicionals (*He resolt ya lo de les factures*), possessius, ordinals i certs indefinits (*Dona’m lo meu; Açò és lo primer i lo demás és secundari*) i oracions (*No entenc lo que diu*), propietat que és compartida per l’artícul definit.

La diferència entre l’artícul definit i el neutre en esta funció substantivadora és que mentres l’artícul definit denota referents discrets¹³³ o concrets en uns límits definits, l’artícul neutre remet a referents no concrets, sense límits, lo que li otorga un valor general:¹³⁴

¹³² Qualsevol valenciaparlant actual diferencia entre *el que passa, la que passa* i *lo que passa*. L’artícul neutre *lo*, además d’estar present en el nostre idioma des de temps antics, té un alt rendiment perquè aporta uns matisos i sentits necessaris, que tot parlant competent en la llengua valenciana és capaç de distinguir. Además, l’existència d’un artícul *lo* específic per al neutre és coherent en uns altres aspectes del sistema llingüístic valencià, que també reconeix la categoria neutra en els pronoms personals (*ho*) i en els demostratius (*açò, això, allò*).

Condenar per motius extralingüístics est us absolutament generalisat de l’artícul *lo* empobrix, despersiona i desestructura la gramàtica del nostre idioma, además d’introduir solucions artificioses que fomenten el dubte, el prejudi i l’inseguritat llingüística en el parlant natiu, i desgasten l’esforç d’aprenentatge dels nous parlants en lloc de focalisar-lo en aspectes més bàsics i necessaris de la gramàtica.

¹³³ Pot vore’s Otheguy, R. , “A semantic analysis of the difference between *el/la* and *lo*”, en M. Suñer (dir.), *Contemporary Studies in Romance Linguistics*, Washington, Georgetown U. P., pàgines 249 i 250.

¹³⁴ En alguns casos de substantivació d’adjectius en valor colectiu, és indistint l’us de *lo* neutre o *el* definit: *lo absurd / l’absurd de la seua actuació*. Esta substantivació en valor generalisador fa que en casos concrets s’haja lexicalisat, usant-se en tal cas l’artícul definit: *M’agrada més el dolç que el salat. Ves sempre al recte i aplegaràs; El mal és que açò no té solució*.

lo roïn (tot allò que és roïn) / **el** roïn (l'objecte o individu roïn)

Note's que en la substantivació de complements nominals (adjectius, sintagmes preposicionals, oracions relatives...) per mig de l'article definit és possible sobreentendre o recuperar un núcleu substantiu del context verbal o discursiu (*M'agraden el rellonge roig i **el** [rellonge] blau; El [senyor] del bigot és son pare; La [chica] que du la falda roja és ma germana*), com s'ha explicat en 12.4.2.4, però açò no és possible en la substantivació per mig de l'article neutre.

Distinguem tres funcions fonamentals de **lo**:

- a) Individualisar una característica o aspecte general d'un objecte, concepte o entitat no humana:

Lo bo de viure en Alacant és que la ciutat oferix tots els servicis.

Lo curios del cas és que el felicitaren a pesar de la seua negligència.

Resumiren lo (més) destacat de la jornada.

- b) Resaltar emfàticament una propietat o qualitat concreta:

És sorprenent lo dura que és esta faena.

- c) Indicar quantitat:

No treballa lo suficient.

No estudia lo necessari.

Fa lo just per a aprovar.

Encara que en valencià no existixen substantius de gènere neutre, tal qualificatiu per a l'article ve donat per la seua correspondència directa en els demostratius neutres *açò*, *això* i *allò* (que, junt al pronom *ho*, són les úniques formes que presenten verdader gènere neutre en llengua valenciana):

Este / Eixe / Aquell que és menut > *el menut*

Esta / Eixa / Aquella que és menuda > *la menuda*

Açò / Això / Allò que és menut > *lo menut*

Respecte a la substantivació de participis, en alguns casos eixa substantivació en valor generalisador també s'ha lexicalisat; usant-se, per tant, l'article definit: *el sembrat*, *el regat*, *el plogut*, *el banyat*, *el podrit*.

<i>Porta el nou</i>	>	<i>Porta'l</i>
<i>Porta la nova</i>	>	<i>Porta-la</i>
<i>Porta lo nou</i>	>	<i>Porta-ho</i>

12.5.2. Usos de l'artícul neutre

Segons havem indicat adés, l'artícul neutre *lo* apareix acompanyant a:

- Adjectius qualificatius: *lo gran, lo chicotet, lo vert, lo roig*.
- Alguns determinants: possessius (*lo meu*), ordinals (*lo primer*), i certs indefinits: *lo u, lo atre, lo demás*.
- Els relatius *qual* i *que*: *lo qual, lo que*.
- Determinats adverbis: *lo be, lo manco, lo suficientment...*
- Sintagmes preposicionals: *lo de sempre, lo de l'atre dia*.
- Participis de verps que admeten us transitiu: *lo netejat ahir*.

Per contra, no pot acompanyar mai a formes verbals personals, infinitius, gerundis, demostratius o numerals cardinals.

Darrere de l'artícul neutre, el gènere queda neutralitzat i es presenta en la forma no marcada del masculí singular:

No és lo mateix dir volta que vegada.

Busquem clients atrets per lo diferent.

Sempre li agrada defendre lo seu.

Únicament en construccions emfàtiques l'adjectiu concorda en gènere i número en el subjecte:

Explica-li a Cento lo difícils que són eixos eixercicis.

Me sorprén lo arriscades que són les teues amigues.

Els diferents usos de l'artícul neutre *lo* en valencià es resumixen en la taula següent:¹³⁵

¹³⁵ En valencià clàssic era general l'artícul *lo* en funció neutra (*Tirant lo Blanch*: “¿Qué és **lo** que voleu?”, “estant l'emperador en **lo** millor de son menjar” “car si la altesa vostra fa **lo** contrari”, “se abillaren **lo** millor que pogueren” “se n'havia a portar **lo** seu e **lo** de l'altre”; *Spill*: “Si **lo** contrari faran”, “que tot **lo** meu seria seu”; *Vita Christi*: “natura humana ha trobat **lo** que

	<i>lo que</i>	<i>Lo que vols és impossible.</i> <i>Lo que has patit me pareix indignant.</i> <i>És just lo que demanava.</i>
Introductor d'una oració explicativa d'un fet ya enunciat	<i>lo + qual</i> <i>lo + que</i>	<i>Ha tornat a vindre, lo qual me desagrada molt.</i> <i>Ve somrient, lo que vol dir que ha aprovat.</i>
Comparatiu	<i>més / manco de lo + participi</i> <i>a lo + adjectiu / substantiu</i>	<i>És més sabut de lo que t'imagines.</i> <i>Va pentinada a lo Dama d'Elig.</i>
Superlatiu	<i>lo més + adjectiu / lo millor / lo pijor</i>	<i>Torna lo més pronte possible / lo més pronte que pugues.</i> <i>Lo millor que podies fer.</i> <i>Lo pijor de tot</i>
Superlatiu absolut	<i>de lo més + adjectiu / adverbí</i>	<i>Nos ho passàrem de lo més be.</i> <i>És de lo millor que podràs trobar.</i>
Generalisador	<i>tot lo + adjectiu / determinant</i> <i>tot lo que + verp</i>	<i>tot lo meu</i> <i>tot lo necessari</i> <i>tot lo que vullgues</i>
Emfàtic	<i>lo + adjectiu variable en qualitats graduables o quantificables + que + verp</i>	<i>lo llaugeres que van</i> <i>lo desvanit que està</i> <i>lo estirats que pareixen</i> <i>lo bonica que eixia</i>

	<p><i>lo + adverbí en qualitats graduables o quantificables + que + verp</i></p>	<p><i>lo poc que m'espenta</i></p> <p><i>lo molt que s'ha esplayat</i></p> <p><i>lo be que agrana</i></p>
Causal	<p><i>en lo que + verp</i></p> <p><i>en lo + adjectiu / adverbí + que + verp</i></p> <p><i>per lo + adjectiu + que + verp</i></p> <p><i>de lo + adjectiu variable + que + verp</i></p>	<p><i>en lo que havies avançat</i></p> <p><i>en lo pereós que és</i></p> <p><i>Li ha passat per lo destrellatat que és.</i></p> <p><i>de lo trist que estava</i></p>
Locucions		<p><i>a lo gran</i></p> <p><i>a lo llarc</i></p> <p><i>a lo manco</i></p> <p><i>a lo millor</i></p> <p><i>a lo que es veu</i></p> <p><i>de lo contrari</i></p> <p><i>en lo referent a</i></p> <p><i>en lo successiu</i></p> <p><i>per lo regular</i></p> <p><i>per lo tant</i></p> <p><i>per lo vist</i></p> <p><i>per tot lo atre</i></p> <p><i>tot lo més</i></p>

12.6. ELS ARTÍCULS PERSONALS

En la llengua antiga els noms i els llinages de persona anaven a sovint acompanyats d'un article personal, el qual no tenia per què denotar un especial tractament de respecte. Est us de l'article personal ha pervixcut en certs topònims:

Callosa d'En Sarrià

La Font d'En Carròs

Carrer de Na Jordana

Carrer d'En Llop

Carrera d'En Corts

Séquia d'En Gasch

L'article personal, en la llengua actual, s'usa aplicat exclusivament a noms de pila (no a llinages, encara que estos poden acompanyar o no al nom de pila) i només com a tractament de respecte, puix els noms propis s'usen generalment sense article, com s'ha dit en 12.4.2.3.¹³⁶

L'article personal presenta les formes *En* davant de noms masculins escomençats per consonant, *Na* davant de noms femenins escomençats per vocal, i *N'* davant de noms escomençats per vocal:

el rei En Pere

Na Clàudia Morant, Bellea del Fòc d'Alacant

N'Eusebi Ortí, alcalde d'Atzeneta del Maestrat

N'Amàlia Sirvent, presidenta de l'associació de veïns d'Altabix

¹³⁶ Ademés d'este tractament de respecte, que és el generalisat en un nivell estàndart de l'idioma, s'usen també:

- *Don* i *Donya* (evolucionat de *Dona*), formes que antigament se reservaven a alts dignataris, especialment d'orige aragonés i castellà, i que en l'actualitat s'usen coloquialment com a sinònim de *el senyor* o *la senyora*: *Don Josep, Donya Ampar*.
- *So* (evolucionat de *senyor / senyora*), tractament popular otorgat a persones que mereixen especial respecte, sobretot en atenció a la seua edat o qualitats personals: *So Tomàs, So Vicenta*. A diferència de *En/Na/N'* i de *Don/Donya*, *So* ha d'anar introduït per l'article definit si no s'utilisa el vocatiu: *¡So Nelo, vinga ací!* Pero: *Diga-li al So Colau que no cal que vinga*.